

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020.gada 11.decembrī Nr. 1-6/30
Uz 19.11.2020 1-04/596-pav

Satversmes tiesas tiesnesim
Gunāram Kusiņam
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokļa sniegšanu lietā Nr.2020-50-01

Tiesībsargs saņēma 2020.gada 19.novembra vēstuli Nr.1-04/596-pav (reģistrēta 19.11.2020 ar Nr.547), kurai pievienots Satversmes tiesas tiesneša 2020.gada 16.novembra lēmums. Ar minēto lēmumu Satversmes tiesas tiesnesis Gunārs Kusiņš atzīst tiesībsargu par pieaicināto personu lietā Nr.2020-50-01 “Par Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4.panta 4.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. un 106.pantam” un uzaicina izteikt viedokli par apstrīdētās normas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 101. un 106.pantam, kā arī citiem jautājumiem, kuriem, pēc tiesībsarga ieskata, var būt nozīme lietā, kā arī iesniegt Satversmes tiesai tiesībsarga rīcībā esošos dokumentus par šiem jautājumiem.

Izvērtējot lēmumam pievienoto konstitucionālās sūdzības iesniedzēja personas G (turpmāk – Pieteicējs) konstitucionālo sūdzību (pieteikumu), kā arī Saeimas atbildes rakstu, tiesībsargs sniedz šādu viedokli:

1. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likuma 4.panta 4.punkts nosaka, ka dienestā var atrasties persona, kura nav sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas (turpmāk – apstrīdētā norma).

Pieteicējs savā pieteikumā norāda, ka vairākus gadus ir ieņēmis Valsts policijas inspektora amatu. Taču ar tiesas spriedumu Pieteicējs tika notiesāts un atzīts par vainīgu Krimināllikuma 317.panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Minētais spriedums tika pārsūdzēts, taču ar Augstākās tiesas lēmumu kā galīgo apelācijas instances tiesas notiesājošais spriedums tika atstāts negrozīts, bet Pieteicēja kasācijas

sūdzība noraidīta. Sekojoši Valsts policija pieņēma lēmumu, ar kuru Pieteicējs, pamatojoties uz apstrīdēto normu, tika atvaļināts no dienesta.

Pieteicēja ieskatā atbilstoši apstrīdētajai normai viņam ir uz mūžu liegts dienēt Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes dienestā, nedodot iespējas jebkad panākt aizlieguma atcelšanu. Attiecīgi Pieteicēja ieskatā pastāv tiešs un konkrēts tiesību aizskārums un apstrīdētā norma aizskarot Pieteicējam Satversmes 101.panta pirmajā teikumā garantētās pamattiesības pildīt valsts dienestu un 106.panta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Pieteicējs uzskata, ka apstrīdētā norma ierobežo viņam Satversmes 106.pantā garantētās tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu. Savukārt Satversmes 101.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības “pildīt valsts dienestu” ietver arī Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes dienestu. Tā kā Pieteicējs, pamatojoties uz apstrīdēto normu, esot atvaļināts no Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu dienesta, un apstrīdētā norma liedzot viņam jebkad atgriezties šajā dienestā, apstrīdētā norma skar Pieteicējam Satversmes 101.panta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības.

Vērtējot, vai apstrīdētā norma kā Satversmes 101.pantā un Satversmes 106.pantā garantēto pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, Pieteicējs sniedz vienotu pamatojumu, secinot, ka, pirmkārt, pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu un, otrkārt, pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis, proti, citu cilvēku tiesību aizsardzība, sabiedrības tikumības un labklājības aizsardzība. Savukārt vērtējot, vai apstrīdētā norma atbilst samērīguma principam, Pieteicējs neapstrīd, ka ar apstrīdētajā normā ietvertu aizliegumu ir iespējams sasniegt tā leģitīmos mērķus, tātad pamattiesību ierobežojums ir “piemērots”. Vienlaikus Pieteicēja ieskatā apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķi var sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem un labums, ko iegūst sabiedrība, ir mazāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu. Ievērojot minēto, Pieteicēja ieskatā apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101.panta pirmajam teikumam un 106.panta pirmajam teikumam un tādēļ ir jāatzīst par spēkā neesošu no Pieteicēja pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

2. Saeima savā atbildes rakstā visupirms norāda, ka tā kā Pieteicējs uz apstrīdētās normas pamata tika atvaļināts no amata tieši Valsts policijā, apstrīdētās normas atbilstība tiks vērtēta tiktāl, ciktāl tā liedz pildīt dienestu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādē - Valsts policijā. Saeima nenoliedz to, ka ar apstrīdētajā normā noteikto liegumu dienestā atrasties personām, kuras sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu, tiek ierobežotas tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos. Saeima uzskata, ka ierobežojums ir noteikts ar likumu un tas kalpo vairākiem Satversmes 116.pantā norādītajiem leģitīmajiem mērķiem, proti, aizsargā citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību un labklājību. Saeimas ieskatā apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai. Vērtējot to, vai pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, Saeima norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums nav absolūts, jo apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neattiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, bet tikai uz tādām personām, kuras sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Vērtējot Pieteicēja norādītos, viņaprāt, tikpat efektīvos alternatīvos līdzekļus, Saeima secina, ka ar tiem leģitīmos mērķus nevar sasniegt tādā pašā kvalitātē kā ar apstrīdēto normu. Tāpat arī Saeimas ieskatā pamattiesību ierobežojuma nelabvēlīgās sekas personām, kuras sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Līdz ar to

apstrīdētajā normā noteiktais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un atbilst Satversmes 101.pantam un 106.pantam.

3. Tiesībsarga ieskatā, pirms pievērsties apstrīdētās normas atbilstības Satversmes 101.panta pirmajam teikumam un 106.panta pirmajam teikumam izvērtējumam pēc būtības, nepieciešams sniegt vērtējumu vairākiem būtiskiem aspektiem, ko Saeima savā atbildes rakstā ir norādījusi.

3.1. *Lietas izskatīšanas robežas*

Tiesībsargs piekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka konkrētajā lietā būtu vērtējama apstrīdētās normas atbilstība tiktāl, ciktāl tā liedz pildīt dienestu Valsts policijā. Vienlaikus, ņemot vērā, ka Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums (turpmāk – Dienesta gaitas likums) nosaka vienotas prasības arī attiecībā uz Ieslodzījuma vietu pārvaldi un citām Iekšlietu ministrijas padotībā esošajām iestādēm — Iekšējās drošības biroju, Valsts robezsardzi, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu —, kā arī šo iestāžu un Valsts policijas padotībā esošajām koledžām, tiesībsarga turpmāk sniegtie argumenti ir attiecināmi arī uz pārējām Dienesta gaitas likumā minētajām iestādēm.

3.2. *Absolūtā aizlieguma esība*

Saeimas ieskatā lietā nav vērtējams absolūts aizliegums, jo apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neattiecas uz ikvienu personu, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, bet tikai uz tādām personām, kuras sodītas par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Tomēr tiesībsarga ieskatā šāds arguments ir tuvredzīgs un nepamatots, jo absolūts aizliegums konkrētajā gadījumā pastāv tieši attiecībā uz tīši izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem. Proti, absolūts aizliegums pēc savas būtības aptver tos gadījumus, kad personai ir liegts strādāt sev vēlamā profesijā un iegūt attiecīgo amatu dēļ agrāk izdarīta noziedzīga nodarījuma, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Savukārt tas, ka minētais aizliegums nav attiecināts uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, nemaina tā absolūto un negrozāmo raksturu attiecībā uz tīši izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Ievērojot minēto, tiesībsarga ieskatā lietā ir vērtējama absolūtā aizlieguma esība attiecībā uz personas tiesībām pildīt dienestu Valsts policijā.

Vienlaikus tiesībsargs uzskata par nepieciešamu vērst Satversmes tiesas uzmanību uz apstākli, ka Saeima ar līdzīgu argumentu pamatoja savu viedokli lietā Nr.2020-18-01 “Par Publiskas personas kapitāla daļu un kapitālsabiedrību pārvaldības likuma 37.panta ceturtās daļas 2.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 106.panta pirmajam teikumam”, tādējādi apzināti regulāri turpinot ignorēt Satversmes tiesas izdarītās atziņas un secinājumus lietā Nr.2017-07-01 un lietā Nr.2019-01-01.

4. Satversmes 106.panta pirmais teikums paredz, ka “ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai”. Savukārt Satversmes 101.panta pirmajā teikumā ir noteikts, ka “ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu”. Kā atzīts tiesību doktrīnā, tad Satversmes 106.pants jautājumos, kas saistīti ar tiesībām uz darbu un to realizāciju, uzskatāms par “jumta”

pantu, kas nosaka tiesību uz darbu pamatjautājumus, vienlaikus skarot arī Satversmes 101.panta saturu. Turpretim Satversmes 101.pants detalizē ikviena tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu, konkretizējot, ka šādas tiesības, ja izvēle izdarīta par labu valsts dienestam vai dalībai valsts un pašvaldību darbībā, attiecināmas vienīgi uz Latvijas pilsoņiem¹.

Vērtējot kopsakarā Satversmes 101. un 106.pantu, secināms, ka Satversmes 101.pants ir vienlaikus gan *lex specialis*, gan *lex generalis* attiecībā uz 106.pantu. No vienas puses, 101.pants paredz 106.panta ierobežojumus, piemēram, nosakot, ka tikai pilsonim ir tiesības pildīt valsts dienestu. No otras puses, likumā paredzētā veidā Satversmes 101.pantam var noteikt tikai tādas ierobežojumus, kas atbilst Satversmes 106.pantam, proti, kas saistīti ar personas spējām un kvalifikāciju vai arī noteikti saskaņā ar Satversmes 116.pantu.²

Līdz ar to tiesībsargs savu viedokli par apstrīdētās normas atbilstību pamatos ar argumentiem, kas vienlīdz kā attiecināmi uz Satversmes 101. un 106.pantu.

4.1. Satversmes tiesa savā praksē ir atzinusi, ka Satversmes 106.panta pirmais teikums tieši negarantē tiesības uz darbu, bet gan tiesības brīvi izvēlēties darbavietu un nodarbošanos, kas nozīmē, pirmkārt, visām personām vienlīdzīgu pieeju darba tirgum un, otrkārt, to, ka valsts nedrīkst noteikt personām citus ierobežojošus kritērijus kā vien noteiktas to spēju un kvalifikācijas prasības, bez kurām persona nevarētu pildīt attiecīgā amata pienākumus³. Valstij ir pienākums atturēties no tādu tiešu vai netiešu apstākļu radīšanas, kuri traucētu personai īstenot tās tiesības “brīvi izvēlēties” nodarbošanos.⁴ Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka ar Satversmes 106.pantā ietvertu jēdzienu “nodarbošanās” saprotams tāda veida darbs, kas prasa atbilstošu sagatavotību un kas ir cilvēka eksistences avots, kā arī profesija, kas cieši saistīta ar katra indivīda personību kopumā⁵.

Vienlaikus Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam ir rīcības brīvība noteikt konkrētai profesionālajai darbībai nepieciešamo izglītību, kā arī izvirzīt citas prasības konkrētai profesijai, ciktāl tas nepieciešams sabiedrības interesēs⁶. Jēdziens “nodarbošanās” attiecināms uz nodarbinātību gan privātajā, gan publiskajā sektorā, turklāt arī uz tādām profesijām, kurās darba tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata⁷. Ievērojot minēto, secināms, ka tiesības uz nodarbošanos aptver arī tiesības pildīt valsts dienestu, kas ir publiski tiesisks stāvoklis, kurā atrodas personas, kam uzticēta valsts uzdevumu pildīšana.

Vienlaikus jāatzīmē, ka darbs valsts dienestā no privātajā sektorā veicamā darba atšķiras gan pēc tiesisko attiecību nodibināšanas juridiskajiem aspektiem, gan veicamā darba mērķa, kas ir cieši saistīts ar valsts uzdevumu pildīšanu. Valsts dienestā personas atrodas īpašās attiecībās ar valsti, proti – šo personu tiesības ir ierobežotas un tām tiek

¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 481.lpp., 5.-6.punkts un 391.lpp., 63.punkts.

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 481.lpp., 7.punkts.

³ Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa sprieduma lietā nr.2002-20-0103 Secinājumu daļas 3.punkts un Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija sprieduma lietā nr.2002-21-01 Secinājumu daļas 1.punkts.

⁴ Satversmes tiesas 2017.gada 10.februāra sprieduma lietā Nr.2016-06-01 20.1.punkts.

⁵ Satversmes tiesas 2015.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2015-03-01 14.1.punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2010.gada 18.februāra sprieduma lietā Nr.2009-74-01 14.punkts un 2011.gada 22.novembra sprieduma lietā Nr.2011-04-01 19.4.punkts.

⁷ Satversmes tiesas 2015.gada 21.decembra sprieduma lietā Nr.2015-03-01 14.1.punkts.

uzlikti īpaši pienākumi⁸. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts civildienesta ierēdņu, kā arī tiesnešu, prokuroru, policistu un robežsardzes amatpersonu nodarbinātību regulējošie ierobežojumi nav salīdzināmi ar ierobežojumiem darba tiesiskajās attiecībās. Minētās amatpersonas atrodas valsts dienesta attiecībās vai ir tiesu varu pārstāvošas amatpersonas, un to nodarbinātības tiesiskās attiecības nedibinās uz darba līguma pamata⁹. Amata ierobežojumi personām, kuras pilda valstij nozīmīgas funkcijas (piemēram, tiesneši, prokurori, advokāti, zvērināti tiesu izpildītāji u.c.), var būt stingrāki nekā citās jomās. Tostarp arī kritēriji, kas saistīti ar amata pretendenta personību.¹⁰

Līdz ar to, lai gan darbu privātajā un valsts sektorā vienlīdz aizsargā Satversmē noteiktās tiesības uz brīvi izvēlētu nodarbošanos, tomēr to starpā pastāv atšķirības, kas jāņem vērā ne tikai vērtējot veicamo darbu pēc būtības, bet arī tiem piemērojamos ierobežojumus.

Atbilstoši Satversmes 116.pantam personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 106.pantā var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Lai gan tiesības uz valsts dienesta pildīšanu nav uzskaitītas kā vienas no tiesībām, ko atbilstoši Satversmes 116.pantam var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, tomēr Satversmes 101.panta pirmajā daļā noteiktās personas pamattiesības nav absolūtas un no Satversmes vienotības principa viedokļa arī Satversmes 101.pantā noteiktajām pamattiesībām likumā paredzētajā veidā ir pieļaujami ierobežojumi¹¹.

Kā izriet no lietas apstākļiem, tad tieši apstrīdētā norma ir pamats tam, kāpēc Pieteicējs tika atvaļināts no dienesta Valsts policijā. Tādējādi attiecībā uz Pieteicēju **ir konstatējams Satversmes 101.pantā un 106.pantā noteikto tiesību ierobežojums.**

Savukārt, lai noskaidrotu, vai šāds pamattiesību ierobežojums ir attaisnojams, ir jāpārbauda: 1) vai pamattiesību ierobežojums noteikts ar likumu; 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis; 3) vai ierobežojums ir samērīgs¹².

5. Pārbaudot, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, secināms, ka lietā nedz no Pieteicēja, nedz no Saeimas puses iebildumi nepastāv un tiek atzīts, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu. Arī tiesībsargs, pārbaudot to, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, nekonstatē pretējo Pieteicēja un Saeimas norādītājam.

Ievērojot minēto, **pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.**

6. Ikviena tiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un pamatojumam, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad¹³. Gan Pieteicējs, gan Saeima norāda, ka leģitīmais mērķis šāda ierobežojuma noteikšanā ir citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājības aizsardzība. Pieteicējs norāda, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīms mērķis ir arī sabiedrības tikumības aizsardzība, savukārt Saeima vērš Satversmes tiesas uzmanību, ka

⁸ Satversmes tiesas 2006.gada 11.aprīļa sprieduma lietā Nr.2005-24-01 7.punkts.

⁹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 392.lpp., 62.punkts. Sk. Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija sprieduma lietā nr.2002-21-01 Secinājumu daļas 1.punktu.

¹⁰ Satversmes tiesas 2006.gada 23.februāra sprieduma lietā Nr.2005-22-01 10.2.punkts.

¹¹ Sk. Satversmes tiesas 2007.gada 10.maija sprieduma lietā Nr.2006-29-0103 17.2.punktu.

¹² Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017.gada 10.februāra sprieduma lietā Nr.2016-06-01 21.punktu.

¹³ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015.gada 2.jūlija sprieduma lietā Nr.2015-01-01 15.punktu.

pamattiesību ierobežojums ir noteikts arī, lai aizsargātu demokrātisko valsts iekārtu un sabiedrības drošību.

Dienesta gaitas likuma 1.pants paredz, ka šā “likuma mērķis ir noteikt profesionālā dienesta tiesisko statusu Iekšlietu ministrijas sistēmās iestādēs un Ieslodzījuma vietu pārvaldē (turpmāk arī — Iestāde), lai nodrošinātu tiesisku, stabilu, efektīvu un atklātu Iestādes darbību”. Atbilstoši likuma “Par policiju” 1.pantam policija ir apbruņota militarizēta valsts vai pašvaldības institūcija, kuras pienākums ir aizsargāt personu dzīvību, veselību, tiesības un brīvības, īpašumu, sabiedrības un valsts intereses no noziedzīgiem un citiem prettiesiskiem apdraudējumiem. Policijas uzdevumi ir garantēt personu un sabiedrības drošību, novērst noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus, atklāt noziedzīgus nodarījumus, meklēt personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus un likumā paredzētajā kārtībā sniegt palīdzību iestādēm, privātpersonām un personu apvienībām to tiesību aizsardzībā un ar likumu noteikto pienākumu realizācijā (Likuma “Par policiju” 3.panta pirmā daļa).

Nemot vērā minēto un to, ka Valsts policija ir viena no, ja ne pati svarīgākā un nozīmīgākā valsts institūcija noziedzīgu nodarījumu un citu prettiesisku apdraudējumu novēršanā un atklāšanā, Valsts policijas prestižam un reputācijai ir vitāli svarīga nozīme. Tas uzliek par pienākumu Valsts policijai savā rīcībā un darbības izpausmēs būt kā paraugam ikvienam sabiedrības loceklim, lai aizdomu par likumpārkāpuma izdarīšanas gadījumā personas nevilcinātos uzticēt un nodot jautājumu izmeklēšanai Valsts policijai un, lai konkrētais gadījums tiktu izskatīts profesionāli, tiesiski un taisnīgi. Savukārt tādas personas, kura iepriekš ir tikusi sodīta par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, atrašanās dienestā Valsts policijā, varētu radīt risku par savu pienākumu nepienācīgu pildīšanu un attiecīgi mazinātu sabiedrības uzticību.

Tādējādi tiesībsargs piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi, proti, **citu cilvēku tiesību aizsardzība un sabiedrības drošības un labklājības aizsardzība.**

7. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda: 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu¹⁴.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks¹⁵.

7.1. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts¹⁶. Apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums nodrošina to, ka persona, kura sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, nevar ieņemt amatu un dienēt Valsts policijā. Apstrīdētās normas piemērošana nodrošina to, ka dienēt Valsts policijā var persona, kura iepriekš nav sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Tātad absolūtais aizliegums par tīšu noziedzīgu nodarījumu sodītai personai ieņemt amatu Valsts policijā ir piemērots līdzeklis

¹⁴ Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 17.punkts.

¹⁵ Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016.gada 16.jūnija sprieduma lietā Nr.2015-18-01 15.punktu.

¹⁶ Sk. Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra sprieduma lietā Nr.2010-01-01 13.punktu.

pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai. Arī pats Pieteicējs neapšaubā un Saeima norāda, ka pamattiesību ierobežojums ir piemērots.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

7.2. Savukārt attiecībā uz to, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, Satversmes tiesa, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā pausto¹⁷, ir atzinusi, ka, izvērtējot absolūta aizlieguma samērīgumu papildus jau Satversmes tiesas praksē izstrādātajiem kritērijiem, jāpārbauda arī tas, vai likumdevējs ir: 1) pamatojis absolūtā aizlieguma nepieciešamību; 2) izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas; 3) pamatojis to, ka, paredzot izņēmumus no šā absolūtā aizlieguma, pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē¹⁸.

7.2.1. Kā izriet no Saeimas atbildes rakstā norādītajiem apstrīdētās normas pieņemšanas dokumentiem, tad apstrīdētā norma tika apspriesta Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2008.gada 17.septembra sēdē, citstarp atzīstot, ka ir nepieciešams pastiprināt prasības personām attiecībā uz dienesta pildīšanu un apstrīdētā norma tika pieņemta, lai šādas augstas prasības noteiktu. Vienlaikus, lai gan Saeima savā atbildes rakstā neizmanto absolūtā aizlieguma izvērtēšanas metodoloģiju, tiesībsargs secina, ka pamatojums šādam absolūtam aizliegumam varētu būt profesionalitātes un reputācijas aspekts, uz ko savā atbildes rakstā Saeima vairākkārt arī atsaucas¹⁹.

Tādējādi var izdarīt secinājumu, ka likumdevējs **ir pamatojis absolūtā aizlieguma nepieciešamību.**

7.2.2. Attiecībā uz likumdevēja pienākumu izvērtēt absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka likumdevēja pienākums ir pārliecināties un pamatot, ka šāds aizliegums ir nepieciešams tieši konkrētajā apmērā, kā arī izvērtēt šā aizlieguma piemērošanas sekas²⁰.

Vienlaikus likumdevējs ir tiesīgs, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas, kā arī starptautiskās un Eiropas Savienības tiesības, uz noteiktām sabiedrības grupām attiecināt īpašu tiesisko regulējumu. Proti, likumdevējs, izvērtējot visus konkrētās tiesību jomas apstākļus, var noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas nenodrošina absolūtu individualizāciju un vienādā mērā ir attiecināms uz objektīvi salīdzināmiem, kaut arī atšķirīgiem gadījumiem. Tomēr, nosakot apstrīdētajā normā ietverto absolūto aizliegumu, kura pamatā ir plašs noziedzīgu nodarījumu loks un kurš nav ierobežots laikā, likumdevējam bija pienākums izvērtēt šāda aizlieguma apjomu un piemērošanas sekas.²¹

No tiesībsarga rīcībā pieejamiem apstrīdētās normas pieņemšanas dokumentiem tiesībsargs nerod tādu informāciju, kas apliecinātu, ka likumdevējs būtu rūpīgi analizējis absolūtā aizlieguma būtību un tā piemērošanas sekas attiecībā uz personu tiesībām pildīt

¹⁷ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 22.aprīļa spriedumu lietā “Animal Defenders International v. the United Kingdom”, pieteikums Nr.48876/08.

¹⁸ Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.punkts.

¹⁹ Sk. Saeimas atbildes raksta 10.-11.lpp.

²⁰ Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.2.punkts.

²¹ Satversmes tiesas 2019.gada 5.decembra sprieduma lietā Nr.2019-01-01 23.1.punkts.

valsts dienestu Valsts policijā. Proti, likumdevējs nav padziļināti izvērtējis un pamatojis, ka absolūto aizliegumu ir nepieciešams attiecināt uz pilnīgi visiem Krimināllikumā paredzētajiem noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem, kas pēc savas bīstamības pakāpes ir vieglāki par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Tāpat likumdevējs nav izvērtējis, kāpēc absolūtā aizlieguma noteikšana ir jāattiecina uz tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas salīdzinājumā ar citiem pēc sava rakstura un apdraudētajām interesēm ir ar būtiski mazāku kaitīguma pakāpi. Likumdevējam bija jāizvērtē, kādas personu, sabiedrības vai valsts intereses apdraud noziedzīgie nodarījumi, kuru izdarītājiem tiek liegts pildīt valsts dienestu Valsts policijā.²²

Piemēram, Krimināllikuma 180.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums “Zādzība, krāpšana, piesavināšanās nelielā apmērā”, kas atzīstams par mazāk smagu noziegumu, pēc kaitīgo seku ietekmes ir nesalīdzināmi mazāks kā, piemēram, Krimināllikuma 116.pantā, 125.pantā, 159. vai 160.pantā izdarīto noziedzīgo nodarījumu rezultātā. Modelējot situāciju, varētu konstatēt, ka persona, kura būdama vēl nepilngadīga, nelabvēlīgu ģimenes apstākļu dēļ sava uztura nodrošināšanai izdara nenozīmīgu zādzību, kuras nozagtās mantas vērtība var nesasniegt pat 10 *euro*, automātiski tiktu izslēgta no iespējas nākotnē ieņemt amatu Valsts policijā.

Tāpat nosakot absolūtu neterminētu aizliegumu un neparedzot nekādu iespēju to pārskatīt, likumdevējam ir jāpārlicinās arī par to, vai ar šo aizliegumu radītās tiesiskās sekas ir samērīgas. Turklāt nosakot iepriekš sodītai personai absolūto aizliegumu, nozīme ir ne tikai tam, pret kādām interesēm persona vērsusies, izdarot attiecīgo noziedzīgo nodarījumu, bet arī šo personu raksturojošiem kritērijiem. Būtisks ir personas raksturojums, kas attiecas uz šo periodu. Jāņem vērā arī tas, ka personas attieksme pret pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī vērtību sistēma laika gaitā var mainīties²³.

Turpinot iepriekš modelēto situāciju, jāņem vērā, ka šī pati persona laika gaitā var iegūt augstāko izglītību, pierādīt sevi skolā un darbā, iegūt daudzus labus raksturojumus no apkārtējiem un dzīvot likumpaklausīgu dzīvi. Tomēr tiesībsargs nekonstatē, ka likumdevējs būtu vērtējis, vai un kā tādas personas uzvedība, kura iepriekš ir sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, laika gaitā var mainīties.

Tādējādi likumdevējs nav izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas.

7.2.3. Tāpat likumdevējam, nosakot absolūtu aizliegumu, ir jāpārlicinās arī par to, ka absolūts aizliegums ir vienīgais līdzeklis, ar kuru var sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējs var tiesību normās ietvert absolūtus aizliegumus, tomēr tādā gadījumā likumdevējam ir jāpārlicinās arī par to, ka, paredzot izņēmumus no šāda aizlieguma, leģitīmo mērķi nebūtu iespējams sasniegt līdzvērtīgā kvalitātē. Izņēmumi no absolūta aizlieguma var būt dažādi, piemēram, gan tāds regulējums, kas noteiktos gadījumos pieļauj individuālu izvērtēšanu, gan likumā precīzi formulēti izņēmumi, gan arī regulējums, kas paredzētu periodisku aizlieguma nepieciešamības pārskatīšanu. Piemērotākā risinājuma izvēle ietilpst likumdevēja rīcības brīvībā.²⁴

Tiesībsargs, iepazīstoties ar apstrīdētās normas pieņemšanas dokumentiem, nekonstatē, ka likumdevējs būtu apsvēris kādas alternatīvas no absolūtā aizlieguma un

²² Sk. Satversmes tiesas 2017.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.2017-07-01 19.2.1.punktu.

²³ Turpat, 19.2.2.punkts.

²⁴ Turpat, 19.3.punkts.

nonācis pie secinājuma, ka tādas attiecīgajā situācijā nav pieļaujamas, jo tādējādi netiktu sasniegts pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis līdzvērtīgā kvalitātē. Tādējādi likumdevējs **nav pamatojis, ka, paredzot izņēmumus no absolūtā aizlieguma, pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē.**

Vienlaikus Saeima savā atbildes rakstā norāda, ka nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Tiesībsargs uzsver, ka dienests Valsts policijā nevar būt pašsaprotams un personai pēc savām īpašībām ir jābūt kā paraugam ikvienam sabiedrības loceklim, kas attiecīgi nozīmē profesionālu, respektablu un uzticamu Valsts policijas amatpersonu. Tādējādi regulējums, kas automātiski pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas ļautu personai pretendēt uz dienestu Valsts policijā, nebūtu pareizs, jo negarantētu personas īpašību atbilstību ieņemamajam amatam. Tāpat arī noziedzīgu nodarījumu totāla diferencēšana pēc to kaitīguma pakāpes nenasniegtu leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē, jo, piemēram, Krimināllikuma 317.panta pirmajā daļā paredzētais noziedzīgais nodarījums pēc klasifikācijas ir mazāk smags noziegums, tomēr tā rezultātā skartās intereses ir tieši mērā attiecināmas uz valsts amatpersonu, tostarp Valsts policijas, darbību. Tāpēc tiesībsarga ieskatā, piemēram, Krimināllikuma XXIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā” ietvertie noziedzīgie nodarījumi varētu būtu tādi, uz kuriem būtu pieļaujams attiecināt absolūto aizliegumu.

Tiesībsarga ieskatā vispiemērotākā pieeja, kādā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem līdzvērtīgā kvalitātē, ir individuāla izvērtējuma veikšana. Likumdevējs, izanalizējot Krimināllikumā ietvertos noziedzīgos nodarījumus, varētu paredzēt tādu kārtību, ka uz konkrētiem pagātnē izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, tiktu attiecināts individuālais izvērtējums. Persona šādā gadījumā varētu pretendēt uz dienestu Valsts policijā, kad tai tiktu dzēsta vai noņemta sodāmība un, ja tai sniegtu pozitīvu atzinumu konkrēti tam mērķim izveidota komisija. Dienesta gaitas likuma 8.panta pirmā daļa paredz, ka kandidāta atbilstību šā likuma 7.panta pirmās daļas prasībām, tostarp, vai persona atbilst šā likuma 4.pantā dienestam noteiktajām obligātajām prasībām, un attiecīgajam amatam noteiktajām prasībām novērtē Iestādes vadītāja vai viņa pilnvarotas amatpersonas izveidota vērtēšanas komisija. Tādējādi arī aspektu par personas izdarītā noziedzīgā nodarījuma savietojamību un personas raksturojuma atbilstību dienestam Valsts policijā varētu izvērtēt, piemēram, Valsts policijas priekšnieka izveidota vērtēšanas komisija.

Tiesībsargs uzsver, ka tas, vai sabiedrība un indivīdi uzticas policijai kā ikdienas sabiedriskās kārtības sargam, nav primāri atkarīgs no pagātnē veiktās rīcības, bet gan no tā, kādu uzticamības un profesionalitātes līmeni ikviena Valsts policijas amatpersona parāda šobrīd. Proti, nav noslēpums, ka, lai gan pēc aptaujas datiem sabiedrība uzticas Valsts policijai samērā daudz²⁵, tomēr joprojām ļoti izteiktas bažas raisa publiskajā telpā izteiktās sūdzības par Valsts policijas izmeklēšanas kvalitāti, ko bieži sasaista ar kvalitatīvas izglītības trūkumu. Tāpēc, lai policijas prestižs un profesionalitāte augtu, un attiecīgi ikviens sabiedrības loceklis uzticētos, ka viņa konkrētais jautājums tiks izskatīts pienācīgā līmenī, ir nepieciešams it īpaši strādāt un stiprināt tieši izglītības un izglītības aspektu. Turklāt jāpiemin, ka no privātuma aizsardzības viedokļa ziņas par personas sodāmību nav vispārpieejamas sabiedrībai un tās var iegūt tikai likumā noteiktajā kārtībā

²⁵ Pēc pēdējiem “Eiropametris” pētījuma datiem apmēram 65%. Sk.: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/312475-uzticibas-limenis-medijiem-un-institucijam-baltija-2019-gada-2020>.

definēti subjekti²⁶. Tādējādi tiek garantēts, ka ziņas par personas sodāmību ir pieejamas un izvērtējamas tikai leģitīmu mērķu sasniegšanai, piemēram, lai vērtēšanas komisija izvērtētu personas atbilstību dienestam Valsts policijā.

Vienlaikus jāatceras, ka Dienesta gaitas likums ir veidots ar vienotām prasībām attiecībā uz vairākām Iekšlietu ministrijas padotībā esošām iestādēm un Ieslodzījuma vietu pārvaldi. Tādējādi likumdevējam būtu arī jāizšķiras, vai principi par agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu un tiesībām uz dienestu būtu vērtējami atsevišķi katras iestādes kontekstā, vai kā vienotas prasības attiecība uz visām Dienesta gaitas likumā minētajām iestādēm.

Ievērojot minēto, secināms, ka apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem. Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums **neatbilst samērīguma principam**.

Līdz ar to **apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 101.panta pirmajam teikumam un Satversmes 106.panta pirmajam teikumam**.

8. Vienlaikus tiesībsargs, atbildot uz Satversmes tiesas tiesneša lūgumu iesniegt Satversmes tiesai tiesībsarga rīcībā esošos dokumentus par šiem jautājumiem, norāda, ka jautājumā par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu tiesībsargs 2019.gadā veica izpēti un 2019.gada 18.oktobrī sagatavoja atzinumu Ministru prezidentam Arturam Krišjānim Kariņam ar lūgumu nodrošināt, ka atbilstoši katras tiesību nozares specifikai tiek pārskatīti normatīvie akti, kas paredz personām ierobežojumus uz konkrēto nodarbošanos dēļ agrāk izdarīta noziedzīga nodarījuma, īpašu uzmanību pievēršot personām, kuras to izdarījušas, būdamas nepilngadīgas.

Informēju, ka Ministru kabinets 2020.gada 3.marta sēdē atbalstīja atbildes projektu tiesībsargam “Par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu” un pie tā pievienoto pielikumu “Apkopojums par aizliegumiem nozaru likumos sakarā ar personas agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu”. Ar Ministru kabineta sēdes protokollēmuma 3.punktu tika uzdots ministrijām, Finanšu izlūkošanas dienestam un Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam līdz 2020.gada 1.oktobrim sagatavot un iesniegt Valsts kancelejā priekšlikumus grozījumiem savas nozares likumos un Ministru kabineta noteikumos attiecībā uz personām paredzētajiem aizliegumiem vai ierobežojumiem saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Pēc tiesībsarga pēdējās rīcībā esošās informācijas Valsts kanceleja šī protokollēmuma 3.punktā minētos priekšlikumus ir apkopojusi un tie tiks iesniegti izskatīšanai Valsts sekretāru sanāksmē 2020.gada 17.decembrī.

Pielikumā:

1. Tiesībsarga 18.10.2019. vēstule Ministru prezidentam Arturam Krišjānim Kariņam Nr.1-8/19 uz 9 lappusēm;
2. Ministru kabineta 10.03.2020. atbildes vēstule tiesībsargam Nr.18/TA-2009 (2019) uz 13 lappusēm;
3. Apkopojums par aizliegumiem nozaru likumos uz 19 lappusēm;
4. Ministru kabineta 03.03.2020. sēdes protokola Nr.9 40.§ izraksts uz 2 lappusēm.

²⁶ Sk. Sodū reģistra likuma 19.pantu.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu